

MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİN ŞAĞİRDlərƏ AŞILANMASININ PEDAQOJİ-SOSİAL ƏSASLARI

Əfsanə Mirəli qızı Qaragözlü

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0001-5557-7734

<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v24.i3.04>

E-mail: efsaneqaragozlu@gmail.com

Açar sözlər: milli kimlik, mənəvi tərbiyə, sosiallaşma, pedaqoji təsir, dəyərlər sistemi.

Ключевые слова: национальная идентичность, нравственное воспитание, социализация, педагогическое воздействие, система ценностей.

Key words: national identity, moral education, socialization, pedagogical influence, value system.

Mədəniyyət və dəyərlər hər bir xalqın milli kimliyinin, tarixi yaddaşının və mənəvi birliyinin əsas sütunlarını təşkil edir. Bu dəyərlər bir millətin keçmişini bu günə, bu gününü isə gələcəyə bağlayan körpü rolunu oynayır. Onların qorunması, yaşadılması və gələcək nəsillərə ötürülməsi milli varlığın davamlılığını təmin edən ən mühüm vəzifələrdən biridir.

Bu baxımdan təhsil sistemi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Məktəb və müəllim təkcə bilik ötürən qurum və şəxs deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı və ötürücüsüdür. Müəllimlərin, xüsusilə gənc pedaqoqların bu prosesdə rolu çox önəmlidir. Gənc müəllimlər müasir təlim metodlarını mənimsəyərək, ənənəvi dəyərlərlə yenilikçi yanaşmaları birləşdirə bilir, bu isə təhsil prosesini həm mənəvi, həm də elmi baxımdan zənginləşdirir.

Onların texnologiyadan, yeni pedaqoji yanaşmalardan və kommunikasiya bacarıqlarından səmərəli istifadə etməsi dəyərlərin şagirdlərə daha təsirli və müasir formada çatdırılmasına şərait yaradır. Gənc müəllimlər öz enerjiləri, yaradıcı yanaşmaları və vətənpərvərlik duyğuları ilə şagirdlərdə milli-mənəvi şüurun formalaşmasına mühüm töhfə verirlər.

Beləliklə, mədəniyyət və dəyərlərin qorunması məsələsində gənc müəllimlərin fəaliyyəti həm milli kimliyin möhkəmlənməsi, həm də müasir təhsil sisteminin humanist və milli istiqamətdə inkişafı baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Milli-mənəvi dəyərlərin ötürülməsi prosesi yalnız elmi biliklərin verilməsi ilə yekunlaşmır, əksinə, bu proses daha dərin mənəvi, mədəni və sosial məzmun daşıyır. Dəyərlərin gənc nəsillərə çatdırılması onların milli irsə, adət-ənənələrə, dilə və tarixi yaddaşa olan münasibətini formalaşdırır. Bu, həm də şagirdlərdə öz kimliyinə hörmət, mənsubiyyət hissi və vətənə bağlılıq kimi mənəvi keyfiyyətlərin aşılmasına xidmət edir.

Müəllim bu prosesin əsas aparıcı qüvvəsidir. O, yalnız dərs zamanı bilik ötürən şəxs deyil, həm də şagirdlərin şəxsiyyətinin formalaşmasında, mənəvi dünyagörüşünün inkişafında rəhbər rolunu oynayır. Bu səbəbdən müəllim dərs proqramlarını milli dəyərlərlə zənginləşdirməli, tədris materiallarını şagirdlərin milli kimlik duyğusunu gücləndirəcək şəkildə təqdim etməlidir.

Məktəbdənkənar fəaliyyətlər – ekskursiyalar, ədəbi-bədii gecələr, vətənpərvərlik tədbirləri, mədəni irsə həsr olunmuş layihələr və könüllü fəaliyyətlər – bu prosesin mühüm tərkib hissəsidir. Belə tədbirlər gənclərin dəyərləri yalnız nəzəri bilik kimi deyil, həm də gündəlik həyatın bir hissəsi kimi dərk etməsinə imkan yaradır.

Milli-mənəvi dəyərlərin ötürülməsi müəllimin peşəkar və mənəvi məsuliyyətini özündə birləşdirən çoxşaxəli bir prosesdir. Bu proses gənc nəslin həm intellektual, həm də mənəvi baxımdan yetkin formalaşmasına xidmət edir və milli kimliyin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Milli-mənəvi dəyərlər hər bir xalqın mövcudluğunu, onun tarixi davamlılığını və mədəni bütövlüyünü təmin edən əsas mənəvi dayaqdandır. Bu dəyərlər gənc nəslin milli kimliyinin formalaşmasına, vətənə sevgi və sədaqət hisslərinin yaranmasına, həmçinin onların cəmiyyətə faydalı, məsuliyyətli və mənəviyyətli fərdlər kimi yetişməsinə mühüm təsir göstərir. Gələcək nəsillərin milli ruhda formalaşması məhz bu dəyərlərin şüurlu şəkildə mənimsənilməsi ilə mümkündür.

Təhsil sistemi, xüsusilə də müəllim amili, milli-mənəvi dəyərlərin ötürülməsində həlledici rol oynayır. Müəllimlər dərs prosesinə milli mədəniyyətə, adət-ənənələrə, milli qəhrəmanlara və tarixi hadisələrə dair nümunələri daxil etməklə şagirdlərdə bu dəyərlərin təməllərini möhkəmləndirirlər. Bununla yanaşı, onlar şagirdləri milli-mənəvi mövzulara dair müzakirələrə, yaradıcı tapşırıqlara və ictimai fəaliyyətlərə cəlb etməklə onların fəal və düşünən vətəndaş kimi formalaşmasına şərait yaradırlar.

Müəllimlər şagirdləri təşviq edərək, onlarda milli qürur və vətənpərvərlik hissini gücləndirir, mənəvi dəyərlərin gündəlik davranış və münasibətlərdə təzahürünü təmin edirlər. Bu, sadəcə bir tədris məqsədi deyil, həm də şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmiş dərin pedaqoji və sosial prosesdir. Beləliklə, milli-mənəvi dəyərlərin tədris prosesinə inteqrasiyası təkcə bilik verməklə məhdudlaşmır, həm də gələcək nəsillərin milli kimlik şüuruna, vətənə bağlılıq duyğusuna və mənəvi yetkinliyinə əsaslı töhfə verir.

Gənc müəllimlər müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, tədris prosesinə yenilikçi yanaşmalar gətirməklə milli-mənəvi dəyərlərin daha səmərəli şəkildə şagirdlərə çatdırılmasına nail ola bilirlər. Onların dinamik düşüncə tərz, texnologiyadan bacarıqlı istifadəsi və yaradıcı yanaşmaları tədris prosesini həm maraqlı, həm də mənəvi cəhətdən dəyərli edir. Bu yanaşma sayəsində şagirdlər təkcə bilik qazanmaqla kifayətlənmir, həm də öz milli kimliklərini və mənəvi prinsiplərini dərinlən dərk edirlər.

Milli-mənəvi dəyərlərin tədrisi yalnız humanitar fənlərlə məhdudlaşmamalıdır. Dəyərlər bütün fənlərdə — riyaziyyat, fizika, biologiya, informatika və digər sahələrdə də inteqrativ şəkildə təqdim oluna bilər. Məsələn, riyaziyyat dərslərində əməksevərlik, dəqiqlik və məsuliyyət kimi keyfiyyətlər vurğulana bilər; fizika dərslərində Azərbaycan alimlərinin nailiyyətləri və elmə töhfələri misal göstərilə bilər; informatika dərslərində isə rəqəmsal etikaya və mədəni davranış qaydalarına diqqət yetirilə bilər.

Bəzi müasir pedaqoji yanaşmalara nəzər salaq:

1. Layihə əsaslı təlim (Project-Based Learning) – Şagirdlər milli irs, tarix, mədəniyyət və ya elm sahəsində müəyyən layihələr hazırlayaraq həm bilik, həm də dəyər qazanırlar.

2. Problemyönlü təlim (Problem-Based Learning) – Şagirdlərə milli-mənəvi məzmun daşıyan real və ya simulyasiya edilmiş problemlər təqdim olunur və onlar bu problemləri komanda şəklində həll edirlər.

3. İnteqrativ təlim yanaşması – Müxtəlif fənlər arasında əlaqə yaradılaraq dəyərlər tədris materialına təbii şəkildə daxil edilir.

4. Təcrübəyə əsaslanan öyrənmə (Experiential Learning) – Şagirdlər muzeylərə, mədəniyyət ocaqlarına, tarixi məkanlara səfərlər edərək dəyərləri birbaşa təcrübə yolu ilə qavrayırlar.

5. Rəqəmsal və interaktiv tədris mühiti – Müəllimlər interaktiv proqramlar, video resurslar və onlayn oyunlar vasitəsilə milli-mənəvi mövzuları daha cəlbedici formada təqdim edə bilirlər.

Müəllimlərin çağdaş pedaqoji metodlardan istifadə etməsi milli-mənəvi dəyərlərin tədris prosesinə integrasiyasını asanlaşdırır, təhsili daha maraqlı, mənalı və həyatla əlaqəli edir.

Müasir vəsaitlərdən yararlanmaq – Müəllimlərin ən böyük üstünlüklərindən biri informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına dərinlən bələd olmalarıdır. Bu bilik və bacarıqlar onlara milli-mənəvi dəyərlərin aşılmasında yeni, daha cəlbedici və effektiv metodlardan istifadə etməyə şərait yaradır. Müasir dövrün şagirdləri texnologiya ilə sıx əlaqədə olduqları üçün, tədris prosesinə rəqəmsal vasitələrin integrasiyası onların diqqətini cəlb edir və öyrənməyə marağı artırır. Müəllimlər interaktiv dərsliklər, multimedia təqdimatları, videodərslər, animasiyalar, elektron testlər və oyunlaşdırılmış tədris platformaları vasitəsilə milli-mənəvi mövzuları daha canlı və yadda qalan şəkildə təqdim edə bilirlər. Bu yanaşma sayəsində dəyərlər yalnız sözlə deyil, həm də vizual və praktiki vasitələrlə şagirdlərə ötürülür.

Məsələn, Azərbaycanın tarixi şəxsiyyətləri, mədəni irsi və milli qəhrəmanları haqqında interaktiv təqdimatlar, qısa filmlər və virtual muzey turları şagirdlərdə həm bilik, həm də emosional bağlılıq yaradır. Eyni zamanda, sosial media və onlayn platformalardan düzgün və məqsədyönlü istifadə gənclərin milli-mənəvi mövzulara marağını gücləndirir, onların öz dəyərlərini qoruma və paylaşma motivasiyasını artırır. (3)

Müasir texnologiyaların pedaqoji fəaliyyətə integrasiyası gənc müəllimlər üçün milli-mənəvi tərbiyənin keyfiyyətini yüksəltməyə, təhsili daha müasir, interaktiv və dəyərlərə əsaslanan bir istiqamətə yönəltməyə geniş imkanlar yaradır.

Tənqidi düşüncəni təşviq etmək – Gənc müəllimlərin pedaqoji fəaliyyətində tənqidi düşüncənin formalaşdırılması şagirdlərin tarixi və milli-mənəvi dəyərlərə daha müsbət və ağıllı yanaşmasını təmin edir. Onlar şagirdləri sadəcə məlumatları əzbərləməyə deyil, həm də bu məlumatları analiz etməyə, müqayisə etməyə və öz nəticələrini çıxarmağa təşviq edirlər.

Müəllimlər tarixi hadisələri, milli qəhrəmanların həyatını, mədəni irsi və sosial dəyişiklikləri təqdim edərkən şagirdləri müxtəlif baxış bucaqlarından düşünməyə sövq etməlidirlər. Bu, onların hadisələrin səbəb və nəticələrini anlamaq qabiliyyətini gücləndirir, milli-mənəvi dəyərlərin mahiyyətini dərinlən qavramalarına kömək edir. Müəllimlər diskussiya, debat, layihə işi və tədqiqat üsullarından istifadə etməklə şagirdlərin tənqidi yanaşmasını inkişaf etdirə bilirlər. Məsələn, tarixi bir hadisə üzərində müxtəlif perspektivləri müqayisə etmək, onun cəmiyyət və milli kimlik üzərində təsirini qiymətləndirmək şagirdlərdə analiz və problem həll etmə bacarıqlarını artırır. Tənqidi düşüncənin təşviqi yalnız biliklərin mənimsənilməsinə xidmət etmir, həm də gənc nəsildə milli-mənəvi dəyərləri dərk etmə, qiymətləndirmə və qoruma bacarıqlarını gücləndirir, onları müstəqil və düşüncəli vətəndaşlar kimi formalaşdırır.

Motivasiya və rol model olmaq - Müəllimlər şagirdlər üçün ilham mənbəyi ola bilər və onlara milli-mənəvi dəyərlərin gündəlik həyatda istifadəsini göstərə bilər. Onlar öz davranışları, həyat tərzləri və sosial fəaliyyətləri ilə şagirdlər üçün nümunə olmalıdırlar.

İntegrativ yanaşma və fənlərarası əlaqə - Milli-mənəvi dəyərlərin təkcə humanitar fənlərlə məhdudlaşmadığını, təbiət və texnologiya fənlərində də yer ala biləcəyini göstərmək gənc

müəllimlərin vəzifəsidir. Tarix, coğrafiya, informatika kimi fənlərlə paralel olaraq müasir texnologiyaların bu dəyərlərin qorunmasına necə töhfə verdiyini izah etmək mümkündür.

“Tədqiqatlar göstərir ki, yaradıcı insanlar başqaları ilə ünsiyyət qurmaqda digərlərinə nisbətən daha uğurludurlar (Gafour, Ola & Gafour, Walid, 2020). Onlar həmçinin daha yaxşı dinləyicidirlər. Yaradıcı insanlar, eyni zamanda açıq fikirlidirlər və yeni həllər təqdim etməkdən, ideyaları analiz etməkdən çəkinmirlər. Risk etmək, problemlərlə üzləşmək yaradıcı düşünə bilənlər üçün bir şans kimi görünür. Onlar yeni yolların, ideyaların, texnikaların kəşf edilməsinin riskə getmədən imkansız olduğu qənaətinə gəlirlər, buna görə də bu vəziyyətlərdə cəsarətli addım atmaqdan qorxmurlar” (1).

Milli-mənəvi dəyərlərin şagirdlərə aşılması mövzusunun fənlərarası integrasiyası təhsil prosesini daha zəngin və mənalı edir. Bu yanaşma müxtəlif fənlərdə eyni dəyərlərin fərqli kontekstlərdə tədris olunmasına imkan yaradır. Məsələn, tarix dərslərində milli qəhrəmanların həyatı və tarixi hadisələr vasitəsilə vətənpərvərlik və cəsarət dəyərləri vurğulanır, ədəbiyyat dərslərində isə şeir və nəsr nümunələri vasitəsilə hörmət, səmimiyyət və mənəviyyat mövzuları işlənir. Riyaziyyat və fizika dərslərində isə əməksevərlik, dəqiqlik və məsuliyyət kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına diqqət yetirilə bilər. İnformatika və texnologiya fənlərində isə rəqəmsal etikaya və məsuliyyətli davranışa yönəlmiş fəaliyyətlər vasitəsilə şagirdlərin mənəvi və sosial bacarıqları inkişaf etdirilir. Beləliklə, fənlərarası integrasiya şagirdlərin dəyərləri müxtəlif sahələrdə praktik olaraq qavramasına və tətbiq etməsinə şərait yaradır.

Problemin aktuallığı. Milli-mənəvi dəyərlərin şagirdlərə aşılmasında pedaqoji–sosial əsasların aktuallığı günümüzdə artır. Qloballaşma və texnologiyanın sürətli inkişafı gənc nəsildə milli kimlik və mənəvi dəyərlərin zəifləməsinə səbəb ola bilər. Məktəb və müəllimlər bu dəyərlərin qorunmasında və ötürülməsində əsas rol oynayır. Gənc müəllimlərin müasir pedaqoji metodlardan istifadəsi dəyərlərin maraqlı və səmərəli şəkildə tədrisinə imkan verir. Nəticədə, bu proses həm fərdi inkişaf, həm də cəmiyyətin milli identitetinin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalənin elmi yeniliyi odur ki, milli-mənəvi dəyərlərin şagirdlərə aşılmasında pedaqoji və sosial əsaslar sistemli şəkildə təhlil edilmiş, müəllimlərin müasir pedaqoji metodlardan və texnologiyalardan istifadə edərək bu dəyərlərin səmərəli ötürülməsindəki rolu vurğulanmışdır. Məqalədə, həmçinin müxtəlif fənlərdə integrativ yanaşmalar, tənqidi düşüncənin təşviqi və məktəbdənkənar fəaliyyətlərin milli-mənəvi tərbiyəyə təsiri konkret nümunələrlə təqdim olunmuşdur. Bu, mövzunun nəzəri və praktik aspektlərini birləşdirərək, təhsil prosesində milli-mənəvi dəyərlərin səmərəli tədrisi üçün yeni metodoloji yanaşmaların tətbiqinə zəmin yaradır.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalənin praktik əhəmiyyəti ondadır ki, müəllimlər və təhsil işçiləri üçün milli-mənəvi dəyərlərin şagirdlərə aşılması prosesində konkret metod və yanaşmalar təqdim edir. Məqalədə gənc müəllimlərin müasir pedaqoji üsullardan, rəqəmsal və interaktiv resurslardan istifadə etmə yolları göstərildiyi üçün tədris prosesində dərslərin və məktəbdənkənar fəaliyyətlərin daha səmərəli təşkili mümkündür. Həmçinin, tənqidi düşüncənin təşviqi və integrativ yanaşmaların tətbiqi vasitəsilə şagirdlərin milli kimlik və mənəvi dəyərlərə bağlılığı artırıla bilər. Təklif olunan metodlar müəllimlərə tədris planlarını zənginləşdirmək, şagirdlərin maraq və iştirakını artırmaq imkanı yaradır. Nəticədə, məqalə həm

tədrisin keyfiyyətini yüksəldir, həm də gənc nəslin vətənpərvər və məsuliyyətli vətəndaş kimi yetişməsinə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Gafour, O., & Walid, G. Creative Thinking skills-A Review article, 2020.
2. <https://eudi.az/sections/read/34>
3. <https://arti.edu.az/wp-content/uploads/2023/10/Uumt%C9%99hsil-m%C9%99kt%C9%99bl%C9%99rind%C9%99-t%C9%99rbiy%C9%99-isinin-t%C9%99skili.pdf>

Ə.M. Qaragözlü

Милли-мәнәви дәрәғәләрин шәғирдләрә ашланмасынын педәғәҗи-сәсиәл әсәсләри Хүләсә

Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi şagirdlərdə ölkənin tarixinə, millətinə və gələcəyinə qarşı məsuliyyət və inam hissi formalaşdırır. Məktəblərdə hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi kompleks yanaşmalarla aparılmalıdır, çünki bu, təkcə hərbi xidmətlə deyil, həm də ümumi vətəndaşlıq borcu, milli dəyərlər və vətənə sevgi ilə sıx bağlıdır.

Uşaqlarda hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə məktəb dövründən daha məqsədyönlü şəkildə başlamaq lazımdır. Lakin kiçik yaşlı şagirdlərlə işləyərkən daha diqqətli olmaq məsləhətdir. Onlarda hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi gələcək üçün cəsur və cəsur vətəndaşlar yetişdirmək deməkdir.

Э.М. Карагөзлү

Педагогико-социальные основы прививания учащимся национально-духовных ценностей Резюме

Прививание учащимся национально-духовных ценностей опирается как на педагогические, так и на социальные основы. В этом процессе ключевую роль играют учителя, поскольку они передают знания и ценности будущим поколениям. Система образования является основной платформой для формирования национальной идентичности и нравственного мировоззрения учащихся.

Молодые преподаватели, используя современные педагогические методы, могут преподносить ценности более интересно и эффективно. Внеурочная деятельность и интерактивные подходы также способствуют укреплению национально-духовного воспитания. Поощрение критического мышления помогает учащимся лучше понимать и осознанно принимать ценности. В результате педагогические и социальные основы совместно обеспечивают формирование нового поколения как нравственно богатых, патриотичных и ответственных граждан.

A.M. Qaragozlu

Pedagogical and social foundations for instilling national and spiritual values in students
Summary

The instillation of national and spiritual values in students relies on both pedagogical and social foundations. In this process, teachers play a key role, as they transmit knowledge and values to future generations. The education system serves as the main platform for shaping students' national identity and moral worldview.

Young educators, using modern pedagogical methods, can present these values in a more engaging and effective manner. Extracurricular activities and interactive approaches also contribute to strengthening national and spiritual education. Encouraging critical thinking helps students better understand and consciously embrace these values. As a result, the combined pedagogical and social foundations ensure the development of a new generation of morally rich, patriotic, and responsible citizens.

Redaksiyaya daxil olub: 06.10.2025